

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMŰVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

NEGYEDIK ÉV.

Első félév.

Pest, januarius' 26. 1840.

8. szám.

Tartalom: A' birói hatalomról (*Kossovics Károly*). — Hölgyek' hölgye (*Sárosy*). — Ki boldog (Sup. *Kis János*). — Magyar játékszini krónika. — Egyveleg (*Szamosy és —jd—*).

A' birói hatalomról. *)

I. A' birói közbevetés természetesen a' polgári társaságot illeti.

Az ember, polgári társaságon kívül természet állapotjában tekintve, józan esze, 's szabad akarata szerint cselekszik. Tetteiről számadással embertársinak nem tartozik. Sérelmeit a' sértő ellen maga követeli; maga szerez magának elégtételt. Egy harmadik' beavatkozásának a' kettő közt forogó ügyben nincsen helye.

Polgári társaságokban az emberek természeti jogukat el nem veszítették. A' sérelmek' követelésének joga az egyes személyeknél megmaradt. Nehogy azonban a' gyöngébb az erősbnek, a' szegény a' tehetősbnek, martaléka legyen, szükséges, hogy a' polgárok ügyes bajos dolgaikban a' társaság magát közbevesse, sőt az ügyefogyottnak követelését pártfogása alá vegye.

Ezen közbevetési 's pártfogói joga a' polgári kölcsönös összeköttetésnek kö-

vetkezménye, és így természetesen ennek minden tagjait egyetemben vagy is a' társaságot illeti. Innét a' közfenyítéket illető ügyekben a' köz ügyvédnek fölpörössége; az ügyefogyottnak, gyöngének adatni szokott ügyvédi pártfogás. Ez esetekben a' társaság' nevében követeltetik az igazság-kiszolgáltatás az egyesek' háborgatásai ellen.

Valamint tehát senki ön ügyében bíró nem lehet, úgy senki a' társaság' híre nélkül nem bitorolhatja a' bíróságot. Elrendezni, valakire bizoni a' birói hatalom' gyakorlását sarkjoga a' társasági egyetemnek. Viszonti kötelessége pedig gondoskodni arról, hogy minden polgár önsorsu szabad, és független bíraktól ítéltesék.

II. A' nép' bíraskodásáról.

Tacitus a' németek' szokásairól azt írja, hogy a' nemzet' gyülekezeteiben szabad volt vádolni, és a' fejvesztő ítéletek azokban hoztattak, sőt a' csekélyebb bűnök is ott vizsgáltattak meg.¹⁾

*) Közlemény illy czimű munkából: „A' polgári főhatalmak' gyakorlásáról.“

¹⁾ Licet apud concilium accusare quoque, et discrimen capitis intendere. — Sed et levioribus delictis pro modo poenarum convicti mulctantur. Tacitus de Mor. Germ.

Ezen nemzetnél valamint a' közdolgoók a' közgyülekezetekben intéztettek el, úgy az elkövetett bűnök is ott itéltettek, fenytettek meg. Olly nemzetnél, melly, Tacitus' leírása szerint, az erkölcsiségben különösen kitündöklök¹⁾, az erkölcsiség' föntartására hasznos mód vala az, hogyha az egész nemzet ügyelt tagjai' tetteinek tisztaságára. Az erkölcs tulajdona levén a' nemzetnek, az egyes személyeknél fogyatozása, és megsértése a' közönség' figyelmét méltán vonta magára. A' szokások' tiszta egyszerűsége nem sértethetik meg egy erkölcsös nemzetnél a' nélkül, hogy az egész ne szenvedjen.

Ha az említett író szerint a' németek' szokásait tovább vizsgáljuk, átlátjuk, mikép társasági szövetkezésök nem annyira törvényeken, mint szokásokon épült. Ez egy háznép volt, melly természetes egyszerűsége, 's egyenlőségével közdolgoait úgy rendelé, mint egyes házi körülményeit. Midőn ítéletet hozott nem tekintett törvényekre, hanem a' cselekedetre, ezt látván érzé a' véték' súlyát 's mértékét. Hatalmával az ítélet' végrehajtásában vissza nem élhetett, mert ez erkölcsait, természeti szabadságát, 's függetlenségét megsértendő vala. Szóval, többet eszközöltek ott a' jó erkölcsök, mint másutt a' jó törvények.²⁾

Itt tehát a' népbiráskodás a' társaság' elvöböl következett. Csak erényes, szabad, és természeti egyszerűségű nép képes gyakorolni a' biráskodást. Mert csak ez lehet menten a' pártszellem, és vad ingerültségtől.

III. Solon a' birói despotismustól megóvja Athene' népét.

A' nemzetek' történetei bizonyítják, hogy a' birói hatalom gyakorlata a' polgári kormány' minéműségét követte, és változtával a' biráskodásban is változás történt.

Solon az athenebeliek által archonnak tétetvén³⁾, hogy a' királyok' kiűzetése után a' népet a' kilencz archon' igazjától fölszabadítsa, birói hatalmokról nem hagyott egyebet, mint a' vétkesek' vallatását. Aristoteles' bizonyítása szerint meghagyván az areopag' föllállításával a' senatust, és tisztviselők' haj-

¹⁾ Kiről Tacitus ezeket mondja: „Nemo illic vitia ridet, nec corrumpere, et corrumpi seculum vocatur.“ Ibid.

²⁾ Plusque ibi boni mores valent, quam alibi bonae leges.“ Ibid.

³⁾ Plutarch. in Solon.

dani választatását, a' birói hatalmat mindnyájokra átszállitá, és a' nép' akaratját föntartá.¹⁾ Solon tehát a' népnek adá át az ítélet-hozatal' jogát. Összhangzólag a' köztársasági szellemmel. Mert a' korlátlan hatalom egy vagy keveseknek kezében veszélyes volt a' szabadságnak.²⁾

IV. Rómában a' birói hatalom' gyakorlata a' kormányváltozással változott.

A' rómaiak, kik egyébként valamint a' tudományokat, úgy polgári intézetiket is a' helenektől kölcsönzék, a' birói hatalom' gyakorlatában változásoknak többszöri példáit adják.

Eleintén a' közbűnök a' királyok, aztán a' consulok előtt itéltettek, kikre az ítéletek, és hadseregek egyetemben bizvák.³⁾ Utóbb a' nép a' patriciusokkal szüntelen vetekedései által megnyervén, hogy az egyik consul a' plebeusokból legyen, a' consulok' hatalmának azon része, melly az ügyes bajos dolgok' megvizsgálásában állott, elvétetett tőlök, a' praetorokra ruháztatván által.⁴⁾ De épen a' consuli hatalom' e' gyöngítése föltöbb növeszté a' nép' hatalmát. Mert a'

Valeria törvény által behozatván a' népre való hivatkozás — provocatio ad populum — a' fejvesztő ítéleteknek gyakorlata a' népre szállott.⁵⁾ Senki' fejét nem vesztheté, miglen ügye a' nép által megvizsgáltván, a' praetorok, consulok, dictatoroknak végrehajtásképen meg nem hagyott.

A' pártütés' vétkeről a' rómaiaknál eredetileg a' nép egyetemben ítelt.⁶⁾ Illőnek találattott t. i. hogy a' ki a' nép' fönségét megbántá vétke a' közönséget érdekelvén, a' közönség által itéltessék meg. A' XII. tábla' törvénye szerint a' római polgár' fejről csak a' nép' teljes gyülekezetében hozathatott ítélet.⁷⁾

¹⁾ „Solon senatum et magistratum electionem pristinam minime sustulit, sed omnibus iudicandi potestate tributa populi tenuit voluntatem.“ Arist.

²⁾ Pisistratos, és más athenei tyrannok ennek világos bizonyosságai. Úgy szinte az ostracismus' önkényes használatá a' leglelkesh hazafiak ellen.

³⁾ Varro Lib. 4. d. Ling. lat.

⁴⁾ Liv. lib. 7. cap. 2. Hocum. de praetur. Sigon. de Judic. lib. 1. c. 7.

⁵⁾ Liv. lib. 1.

⁶⁾ Dyonys. lib. 1.

⁷⁾ „De capite civis romani, nisi per maximum comitiatum ne ferunto.“ Leg. XII. Tab.

A rómaiak tehát a polgári bátorság, és szabadság legfőbb nyomát szinte az egyetemi nép ítéletében helyezték.

V. Következtetések.

A régiek ezen példáiból a birói hatalom akkori gyakorlatára nézve hármat következtethetünk:

a) Egynek kormánya alatt a bíróság ő általa, vagy a tőle rendelt tisztviselőség által gyakoroltatott. Ezen esetben voltak Athene, és Róma a királyok alatt.

β) Több személyek kormánya behozatalával a főhatalommal a birói is összekapcsolatott. A mint az említett városokban az archonok és consulok első idejében volt.

γ) A néphatalom növekedtével és a kormánynak népre szálltával az ítélet hozási jogot is a nép magának tulajdonítá, és azt csak meghagyás mellett bizá egyes bírakra. Ez volt a köztársasági szabadság állapotja.

VI. A birói önkény mérsékeiről a régiéknél.

Íly különös helyzetben találjuk a régiéknél a polgári hatalmak megkülönböztetését. Azonban szorosán összeszövék ennek okai az akkori polgári rendszer természetével. Mit a következő észrevételek fölvilágosíthatnak.

A birói hatalom egyes személyek ügyei körül forgolódván, azon főtisztviselőséghez kapcsoltatott, melly a közdolgok kormányát vitte. Így midőn a nép Rómában a tisztviselőket választotta, az ekkép választott consulok szolgáltaták ki a törvényt. Volt tehát a birói hatalomnak már abban egy mérséke, hogy a tisztviselők a nép választásától függetek. De ez a népet, őrizhette bár azonkövetkezésektől, mik az örökös tisztviselősből a népre háromolnak, az önkény ellen mindazáltal egyes polgároknak bátorságot nem szerzhett. A törvénynek külön esetekrei alkalmazása a biró szabad akaratjától függvén.

Szorosb korlátjok volt ennél a bírának a hellen és római köztársaságok kiterjedésében. Azok egy városi egyesületet képezvén, a nép a köz dolgok középpontjától nem tavolítotték annyira el, hogy a kormánynak minden léptére ne ügyelhetne. Kevés időperczenet kívántatott, s a nép az előforduló történetet tudá. E helyzet a nép és a tisztviselőség közt olly közös érintődést szült, mi szerint a tisztviselők minden

tettei a nép láthatlan vizsgálata alatt voltak. E népi ellenőrség pedig annál rettentőbb amazokra nézve, mert a népben engesztelhetetlen bírást tapasztaltanak valahányszor elveit, és egyszerű erkölcsi érzetét sérték.

Nem csoda tehát, hogy Collatinus Lucretiának holt tetemét a népnek mutatván, a királyok, Appius önkényes ítéletére pedig a decemvirek²⁾ üzetvén el, a birói hatalmat a nép magának tulajdonítá. Az erkölcsös népnél mind a királyok, mind a decemvirek alatt egyenlő volt az erkölcs megsértésének hatása s következése. A birói hatalom ezen egy mérsékén kívül többre nem akadunk. Egyszerű s kevesek voltak ott a törvények.³⁾ Az igazság kiszolgáltatása egyenes, nem szövevényes. És íme

Nőttön növény a római nép hivatkozása, hatalma, s gazdagsága, romolván az előbbi elvek, a birói hatalomnak gyakorlata is alapos változást szenvedé. A polgári egyes személyek életére s viszonyira legnagyobb befolyású levén azon hatalom, melly a polgárok tettei s ügyei körül forog, az ebbe becsúszott önkény, és erkölcstelenség megzavarára, és rontára a nép erkölcsi érzetét. Valamint az ítélő hatalomnak a consulok, s decemvirektől elvonása növeszté a római nép szabadságát, úgy az örökös kérdéseknek — quaestiones perpetuae — a praetorokra volt átruházása Rómát szolgálásra vezeté.

Könnyebben viseli el azon nép a szolgaságot, melly a birói hatalom önkényéhez már hozzá szokott.

Ez kétféleképp esik meg: ha az ügyek vizsgálata egyes tisztviselőkre hagyatik; s ha ennek tehetősége önálló, azaz a nép fő megvizsgálása, vagy feleletterhe alatt nincsen. Így történt Rómában. A Valeria törvény szerint minden ügyek a nép bírósága alá terjesztettek.⁴⁾ A nép megismerte az ügyet és annak végrehajtását a tisztviselőkre bizta. Csak az hajtattott végre a tisztviselőktől, a mi hozzájuk a néptől utasított. Ezek tehát egyedül a törvény szoros végrehajtásával foglalatoskodtak. Ellenben pedig

¹⁾ Tit. Liv. lib. 1. c. LIX.

²⁾ T. Liv. lib. 3. c. XLV.

³⁾ Numa alatt többnyire vallásbeliek. Decemvirek alatt a XII. táblák törvénye.

⁴⁾ Ez volt amaz ügy nevezett: Jus provocationis ad populum.

Miután a praetorokra bízott volna, és pedig örökösen, és teljes hatalommal a meghatározott ügyes kérdések' elítélése¹⁾ a törvények' magyarázata, alkalmazása is őrájok szállott. Innét aztán a praetorok, eltávozólag a XII. tábla' törvényétől, divatba hozák az úgy nevezett örökös edictumaikat — edicta perpetua — mikben bizonyos dictatori módra jelentették a népnek, minő törvénnyel fognak hivataljaik' ideje alatt élni.

A' birói hatalom' illy elrendeltével megnyírt romlának meg előbbi mérsékei onnét látni, hogy az önkény, és csalárdság' gátlásaul C. Cornelius' törvénye szerint kénytelenek valának a praetorok tisztjeik' kezdetével hirül adni a népnek, miféle törvénnyel élendnek hivataljok' ideje alatt, melly törvénytől nekik többé eltávoznok nem volt szabad.²⁾ A' midőn tehát a törvény-kijelelés' szabadságát a praetoroknak tovább is engedé, akkor a' nép csak az önkény, és bizonytalanság' ellen akart őrizkedni. **Kossovics Károly.**

(Folytattatik.)

H ö l g y e k' h ö l g y e .

Példaképül: B.....y T....nének.

I.

Ezüstlő fűrtiben
Nézd ott az özvegyet,
Mint agg, mi búban él
A' jobb idők felett!

Nines szenvedelmiből,
Melly véle élne még;
Azoknak hült helyén
Csak egy indulat ég.

Erős az indulat,
Honáért régte gyúl,
Ez boldogítja őt
Kimondhatatlanul.

„Ne számláld, jó anyám
Az elmúlt éveket,
Hálátlan múlt után
Ne várd a' szebbeket.

Szabad vész üldözi
Hanyatló szép hazád':
Menj sirni, vagy ha húnysz,
A' sir nyugalmat ad!“

¹⁾ Anno U. C. DCIV. institutae sunt quaestiones perpetuae, quae proprium praetorem, sive quaesitorem haberent. Gravin. Lib. 1. cap. XXXVI.

²⁾ Aeson in Cornelian. Dion. 36.

De jönek im, kiket
Komoly beszédre hítt,
'S jelentőleg körül
Tekinti gyermekit.

II.

„Buzdúljatok, érczkaru gyermekeim,
Kezd árva hazánk'
Rabláncza bomolni,
'S mit vérrel is ótanak őseleim
Hagynátok-e most
Sirjába omolni?
Melly annyi vihart mosolyogva megállt,
Föl gyermekim a' haza, halni kiált!“

Így költi Heléna merész fiait,
Húnyt férje' benőtt
Síroszlopa mellett,
'S még hallani a' szüle' mély szavait
Mikből a' halál'
Szent kéje lehellett,
Még esketi őket, a' szolgahonért
Megvini vitézül, aratni babért:

'S im jajdul a' kürt, viadalt rivaló,
Száll égi meleg
Hősink' kebelére;
Vág, szökdel alattok a' gyors csataló,
'S anyjoknak öröm-
Köny gyűlva szemére
Hü férje felett, kit az ellen uralt
Csókdossa könyörgve az ércz-ravalt.

Majd vinak az ifjak, az ágyu dörög;
'S bár szívben erős
A' férfítökélet,
Száz bajnok esik, hadi lelke hörög,
Száz mély seb alatt
Elszűnyad az élet;
Még egy csata, omlik özönnel a' vér:
'S a' jéghaza' nagyszerű kényura nyér.

Melly hős üget onnan az éjből elé,
Véres lobogó
Vérhagyta kezében?
Gyász' hirnök ugyekszik Heléna felé,
Fájdalma nehéz
Bú barna szemében:
„Légy nyugton, anyám, lenyugott fadúl,
Ő honnak esett nemes áldozatúl!“

Szól, 's elrobog. — Égre sohajtva tekint
A' nő, de panasz
Nem bántja nyugalmát,
Bámúld kebelén az örömteli kint,
'S tiszteld az erős
Lélek' diadalmát:
„Boldog fiú, halva hogy üdvre viradj:
Áldd meg, ki szabad fiak' istene vagy!“